

Антропологічні засади та мотиваційні концепції психоаналізу і логотерапії: компаративний аналіз

<https://doi.org/10.67242/conference-2026-10>

Несправа Микола Вікторович, доктор філософських наук, професор,

клінічний психолог, психотерапевт, логотерапевт

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,

кафедра філософії і педагогіки, Дніпро, Україна

Вступ. Психоаналіз і логотерапія є двома найвпливовішими теоретичними системами сучасної психотерапії, що пропонують принципово різні відповіді на фундаментальні питання психологічної науки: якою є природа людини, що є рушієм її поведінки та яке місце посідає сенс у структурі особистісної мотивації. Засновані відповідно Зігмундом Фройдом і Віктором Франклом, вони виникли у взаємній полеміці, однак у сучасних умовах постають не стільки антагоністами, скільки взаємодоповнювальними парадигмами психологічного пізнання людини. Актуальність порівняльного аналізу цих систем зумовлена, зокрема, масштабною екзистенційною кризою, яку переживає українське суспільство внаслідок воєнного конфлікту. Саме в таких умовах фахівці сфери психічного здоров'я потребують теоретичної бази, що поєднує психоаналітичне розуміння несвідомих детермінант поведінки з логотерапевтичною орієнтацією на смислові ресурси особистості (Наливайко, 2021). Дослідження стратегій і чинників ефективного особистісного зростання засвідчують, що смислова орієнтованість є одним із ключових предикторів психологічного благополуччя (Prisniakova et al., 2023). Метою цього виступу є компаративний аналіз антропологічних засад і мотиваційних концепцій психоаналізу та логотерапії з метою виявлення їхнього взаємодоповнювального потенціалу для клінічної практики.

Обговорення. Антропологічні засновки психоаналізу і логотерапії є принципово різними. З. Фройд виходив із детерміністичної моделі, відповідно до якої поведінка людини значною мірою зумовлена несвідомими силами – потягами, захисними механізмами та ранніми патернами об'єктних відносин (Freud, 1920). Первинним мотиваційним принципом, за З. Фройдом, є прагнення психічного апарату до розрядки напруги й досягнення стану рівноваги (принцип задоволення, Lustprinzip). Невроз, з цього погляду, постає як патологічний компроміс між несвідомими потягами та системою соціальних заборон, інтерналізованих у структурі Superego. Логотерапія Франкла пропонує принципово іншу антропологічну модель людини, зосереджену на духовному вимірі, свободі та сенсі. Людина розглядається як тривимірна істота, що має соматичний, психологічний і ноетичний (духовний) виміри. У цьому контексті саме ноетичний вимір є специфічно людським і не зводиться до несвідомих потягів (Франкл, 2022). Первинною мотивацією людини є воля до сенсу (Wille zum Sinn), що принципово відрізняється від фройдівської «волі до задоволення»: людина постає не шукачем задоволення, а суб'єктом пошуку й реалізації сенсу. Нереалізована воля до сенсу породжує «екзистенційний вакуум» – стан внутрішньої смислової порожнечі, що виявляється у депресії, тривожності й відчутті беззмістовності існування. Ще однією ключовою ідеєю логотерапії є свобода волі: навіть в умовах найжорсткіших обставин людина зберігає «останню людську свободу» – здатність обирати власну позицію щодо незмінного страждання. Сучасний психоаналіз розширює класичну фройдівську модель людини, переходячи від потягово-детерміністичного пояснення психіки до багатовимірного розуміння мотивації, що включає інтерсуб'єктивні, символічні та рефлексивні чинники. Попри

принципові відмінності, ці системи виявляються взаємодоповнювальними на практичному рівні. Психоаналіз ефективно розкриває несвідомі бар'єри, що перешкоджають смислому пошуку: патологічні захисні механізми і невирішені конфлікти ранніх стосунків можуть системно блокувати здатність особистості знаходити й реалізовувати сенс. Логотерапія, своєю чергою, пропонує теоретичне обґрунтування та практичні інструменти безпосередньої роботи з тим виміром людського існування, що залишається поза межами суто психоаналітичного підходу. Е. Лукас та Х. Шенфельд описують цю взаємодоповнюваність у концепції «психотерапії з гідністю», де клієнт сприймається водночас і в глибині несвідомих детермінант, і на рівні духовної свободи (Лукас, Шенфельд, 2022). Клінічна доцільність смислоцентризованих інтервенцій підтверджена новітніми даними. Масштабний нарративний огляд 132 досліджень засвідчив стійку ефективність підходів, центрованих на смислі, щодо зниження депресії та тривожності в різних клінічних контекстах (Szabó, Baji, 2025). Результати змішаного дослідження підтверджують, що мобільна логотерапевтична інтервенція суттєво знижує депресивну симптоматику, суїцидальні тенденції та відчуття безнадії у пацієнтів із великим депресивним розладом (Shaugan et al., 2023). Аналіз стратегій і чинників ефективного особистісного зростання засвідчує, що смислова орієнтованість і самодетермінація є взаємопов'язаними предикторами психологічного благополуччя – що органічно узгоджується з логотерапевтичною концепцією волі до сенсу як первинної мотивації (Prisniakova et al., 2023). Порівняння двох систем виявляє й важливі відмінності у розумінні феномену безсенсовності. Психоаналіз розглядає переживання порожнечі й нудьги як симптом, що вимагає аналітичного дослідження несвідомих причин. Логотерапія тлумачить те саме переживання – екзистенційний вакуум – як індикатор ненасиченої духовної потреби. Ці позиції не суперечать, а є взаємодоповнювальними: одна і та сама клінічна феноменологія може потребувати як аналітичного заглиблення у несвідомі детермінанти, так і логотерапевтичного пошуку нових смислових орієнтирів. А. Батіані звертає увагу на те, що логотерапевтам необхідно визначити місце логотерапії та екзистенційного аналізу в ширшому контексті психологічної теорії та емпіричних даних, а також співвіднести логотерапію з іншими клінічними теоріями, що мають суттєві перетини з психологією Франкла (Batthyány, 2016). Висновки. Компаративний аналіз засвідчує принципову відмінність антропологічних засад і мотиваційних концепцій психоаналізу та логотерапії: перший вибудовує образ людини в межах детерміністичної моделі, редукованої до несвідомих потягів і принципу задоволення, тоді як логотерапія – в межах екзистенційно-антропологічної моделі, орієнтованої на духовний вимір, свободу та волю до сенсу. Ця відмінність є не лише теоретичною, а й клінічно значущою: вона визначає різні стратегії терапевтичної роботи, різне розуміння відповідальності клієнта і різну часову спрямованість терапевтичного процесу (ретроспективну та проспективну). Водночас системний аналіз свідчить, що дві парадигми є взаємодоповнювальними, а не взаємовиключними: психоаналіз розкриває несвідомі бар'єри смислового пошуку, що перешкоджають смислому пошуку і особистісному зростанню; логотерапія пропонує теоретичне обґрунтування та практичні інструменти безпосередньої роботи з ноетичним виміром людини – тим, що виходить за межі суто психодинамічної редукації. Зростаюча доказова база – зокрема нарративний огляд 132 досліджень (Szabó, Baji, 2025) і результати клінічних досліджень ефективності логотерапії при депресивних розладах (Shaugan et al., 2023) – підтримує клінічну доцільність інтегративних підходів. Для сучасної психотерапевтичної практики, особливо у контексті екзистенційних криз, зумовлених війсьним конфліктом і масовою травматизацією, інтеграція психоаналітичної чутливості до несвідомого із логотерапевтичною орієнтацією на сенс і відповідальність є теоретично обґрунтованою і клінічно доцільною. Перспективами подальших досліджень є розробка конкретних протоколів такої інтеграції, їхня емпірична валідація засобами доказової психотерапії,

а також дослідження специфіки інтегративних підходів в українському культурному та соціальному контексті. Література: Batthyány, A. (2016). Preface. In A. Batthyány (Ed.), *Logotherapy and existential analysis: Proceedings of the Viktor Frankl Institute Vienna* (Vol. 1, pp. v-ix). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-29424-7> Freud, S. (1920). Beyond the pleasure principle. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 18, pp. 1-64). Hogarth Press. Prisiakova, L., Aharkov, O., Samoilov, O., Nesprava, M., & Varakuta, M. (2023). Psychology of self-development: strategies and factors of effective personal growth. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS)*, 16(nse2), 109-118. <https://doi.org/10.14571/brajets.v16.nse2.109-118> Shaygan, M., Yazdani, Z., & Setude, N. (2023). The effect of mobile-based logotherapy on depression, suicidal ideation, and hopelessness in patients with major depressive disorder: A mixed-methods study. *Scientific Reports*, 13, 15965. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-43051-8> Szabó, K., & Baji, I. (2025). The current status and applications of logotherapy and existential analysis: A narrative review. *Developments in Health Sciences*, 8(2). <https://doi.org/10.1556/2066.2025.00083> Лукас, Е., & Шенфельд, Х. (2022). Психотерапія з гідністю: Логотерапія на практиці. Гуманітарний Центр. Наливайко, Н.В. (2021). Психоданаліз в Україні: історія, сьогодні, майбутнє. Академвидав. Франкл, В. (2022). Людина у пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі. КСД.